

SYSTÉMY ENVIRONMENTÁLNEHO MANAŽÉRSTVA A ICH UPLATNENIE V PODNIKOVEJ PRAXI NA SLOVENSKU

JANA CHOVANCOVÁ – ZDENKA HUDÁKOVÁ

ENVIRONMENTAL MANAGEMENT SYSTEMS AND THEIR APPLICATION IN BUSINESS PRACTICE IN SLOVAKIA

ABSTRAKT

Ochrana životného prostredia je v súčasnosti široko diskutovaná téma, ku ktorej neostávajú ľahostajní ani manažéri slovenských podnikov. Deklarujú to aj výsledky výskumu realizovaného medzi podnikmi so zavedeným systémom environmentálneho manažérstva, či už podľa normy ISO 14001 alebo Schémy EMAS. Zámerom predloženého článku je prezentovať parciálne výsledky tohto výskumu a na základe získaných informácií špecifikovať silné a slabé stránky uplatňovania systému EMS, a súčasne načrtnúť príležitosti pre jeho ďalší rozvoj.

Kľúčové slová: systém environmentálneho manažérstva, ISO 14001, organizácia, SWOT analýza.

ABSTRACT

Environmental protection is nowadays widely discussed topic and managers of Slovak companies can not stay indifferent to it. This fact is declared by results of research performed between enterprises, which implemented environmental management system according to ISO 14001 or EMAS Scheme. Intention of submitted article is to represent partial results of this research and according to gained information to specify strengths and weaknesses of EMS implementation and outline possibilities of its further development.

Key words: environmental management system, ISO 14001, organization, SWOT analysis.

ÚVOD

Všetky druhy organizácií sa stále viac zaoberajú problematikou, ako dosiahnuť a preukázať vhodné environmentálne správanie riadením vplyvov svojich činností, výrobkov a služieb na životné prostredie, v súlade so svojou environmentálnou politikou a dlhodobými environmentálnymi cieľmi. Robia tak v súvislosti so sprísňujúcou sa legislatívou, rozvojom hospodárskych politík a ďalšími opatreniami podporujúcimi ochranu životného prostredia a všeobecne narastajúcim záujmom zainteresovaných strán o environmentálne záležitosti a udržateľný rozvoj.

SYSTÉMY ENVIRONMENTÁLNEHO MANAŽÉRSTVA

Základným nástrojom pre uplatňovanie EMS na Slovensku je norma STN EN 14 001. EMS podľa tejto normy predstavuje systém riadenia organizácie, ktorý je účelovo zameraný na ochranu životného prostredia. Norma špecifikuje požiadavky systému environmentálneho manažérstva, ktorého účinnosť sa hodnotí posudzovaním zhody so stanovenými štandardmi. Systém environmentálneho manažérstva podľa požiadaviek spomínanej normy vychádza z metodiky Demingovho cyklu: plánuj – rob – kontroluj – zlepši.

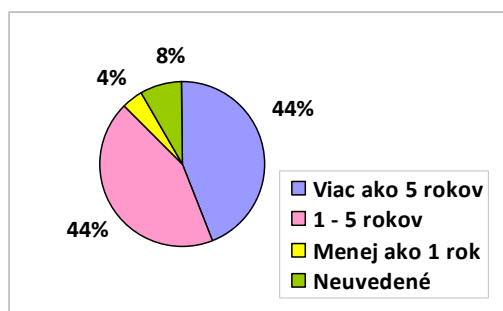
Okrem normy ISO 14001 podniky majú možnosť využiť aj Schému environmentálne orientovaného riadenia a auditu EMAS (Environmental Management and Audit Scheme). EMAS je dobrovoľný nástroj riadenia podniku, znamená systematický prístup k ochrane životného prostredia vo všetkých aspektoch podnikania. Jeho prostredníctvom podniky a organizácie všetkých typov implementujú

snahu o ochranu životného prostredia do svojich podnikateľských stratégií a do environmentálnej politiky.

Schéma bola schválená Nariadením EHS č. 1836/93 (EMAS I) v roku 1993 a uvedená do praxe v apríli 1995. V roku 2001 bola schéma revidovaná Nariadením Európskeho parlamentu a Rady č. 761/01 (EMAS II). Začiatkom roka 2005 sa na úrovni ES začali práce na príprave návrhu ďalšej vývojovej etapy EMAS III, s ambíciou naplniť požiadavky „schémy manažérstva udržateľného rozvoja“.

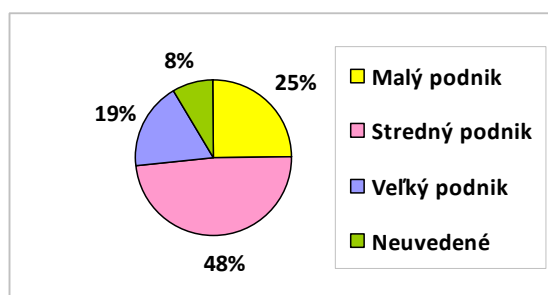
ANALÝZA SÚČASNÉHO STAVU V OBLASTI UPLATŇOVANIA EMS NA SLOVENSKU

Výskum bol realizovaný v dobe od 11. januára 2010 do 11. februára 2010. Zoznam organizácií so zavedeným systémom EMS bol získaný od SAŽP, oslovených bolo celkom 398 podnikov prostredníctvom e-mailovej komunikácie. Primárne údaje boli získavané priebežne pomocou elektronického dotazníka, ktorý tvorilo 23 otázok, z toho 17 uzavretých a 6 polouzavretých, kde respondenti mohli popísať svoje skúsenosti alebo vyjadriť názor. Návratnosť dotazníka bola 12 %. Skúmaný súbor tvorilo 48 organizácií so zavedeným systémom EMS, z toho 90% podnikov bolo držiteľom certifikátu ISO 14001, zvyšných 10% bolo registrovaných v Schéme EMAS. Len 4% podnikov mali EMS zavedený menej ako 1 rok, 44% viac ako 5 rokov, a takisto ďalších 44% respondentov udržiavalo implementovaný systém v rozmedzí 1 až 5 rokov.

Obr. 1. Štruktúra skúmanej vzorky podľa doby zavedeného EMS

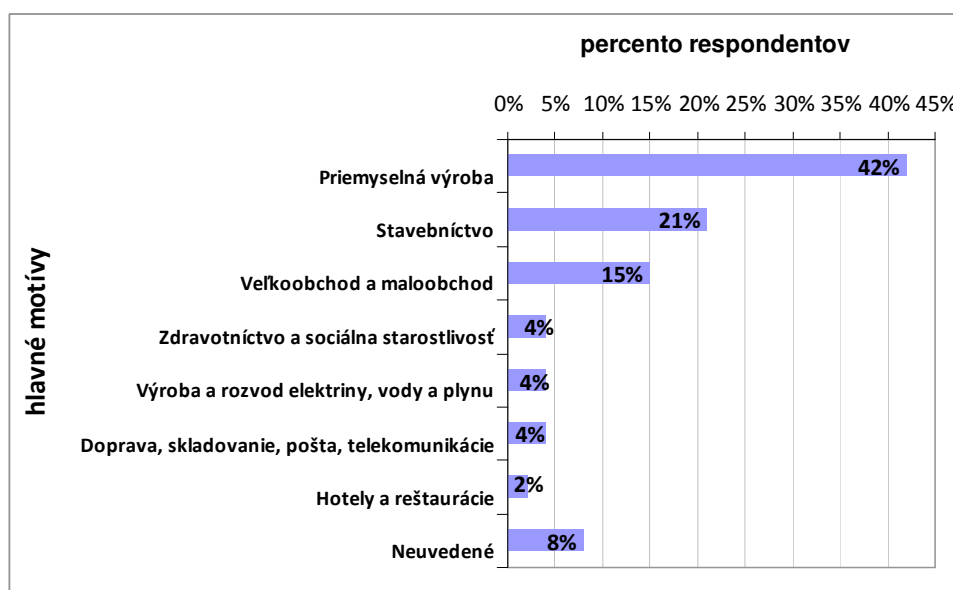
Z hľadiska VÚC najvyššiu účasť na výskume mali podniky sídliace v priemyselne najrozvinutejších oblastiach, Bratislavskom (21%) a Košickom kraji (19%), kde pôsobí najviac podnikov. Najnižšie zastúpenie mal Trenčiansky a Prešovský kraj (4%). Podľa počtu zamestnancov boli v skúmanom súbore zastúpené predovšetkým stredne veľké podniky (48%), malé podniky tvorili 23% a veľké podniky 19%.

Obr. 2. Štruktúra skúmanej vzorky podľa veľkosti podniku

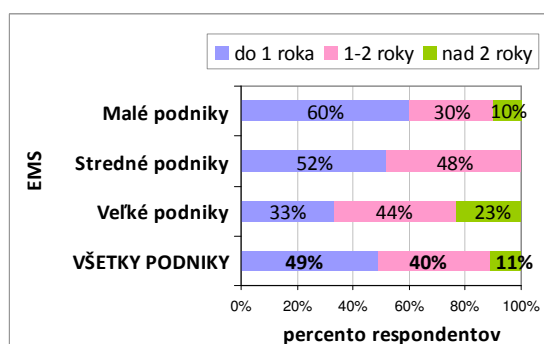
Až 42% oslovených podnikov uviedlo za oblasť pôsobenia priemysel, významnejšie zastúpenie mali tiež stavebníctvo (21%), veľkoobchod a maloobchod (15%). V ďalších odvetviach nie je využívanie EMS také rozšírené. Najväčšie zastúpenie podnikov zaoberajúcich sa priemyselnou výrobou je

opodstatnené vzhľadom na skutočnosť, že priemysel je považovaný za najvýznamnejší zdroj znečisťovania životného prostredia.

Obr. 3. Štruktúra skúmanej vzorky podľa OKEČ

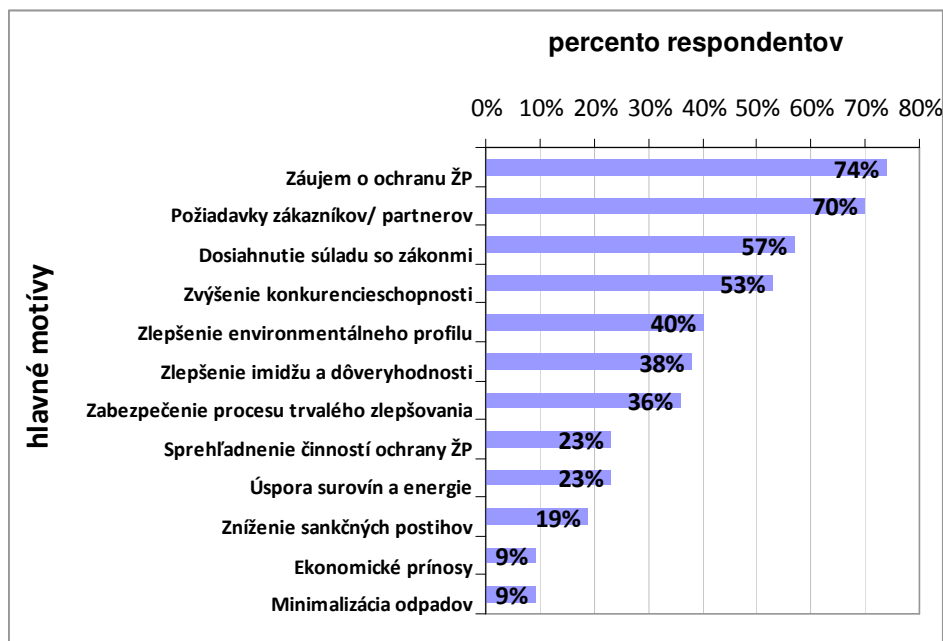
Výskum preukázal, že malé a stredné podniky zavádzajú systém EMS v časovom intervale do 1 roka, väčšine veľkých podnikov tento proces zaberie dlhšie časové obdobie, zvyčajne však do 2 rokov. Len veľmi málo organizácií (6%) využilo pri implementácii EMS niektorú zo štátnych podpôr. Väčšina podnikov (85%) však využila služby externej poradenskej firmy a to hneď pri celom procese implementácie systému, kvôli nedostatku vlastných pracovných síl s potrebnou kvalifikáciou. Za najefektívnejšie prostriedky na informovanie zainteresovaných strán o úspešnej implementácii EMS do riadenia podniku sa javia webové stránky organizácií a ich vlastné propagačné materiály.

Obr. 4. Dĺžka zavádzania EMS

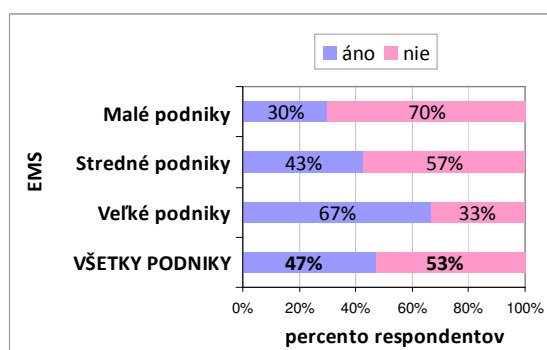
Výsledky výskumu ďalej ukazujú, že slovenské podniky k zavedeniu EMS najviac motivuje trvalý záujem o ochranu životného prostredia. Avšak takmer rovnako závažným stimulom sú požiadavky zákazníkov alebo partnerov. Za najvýznamnejšie reálne prínosy plynúce z implementácie EMS podniky považujú zlepšenie environmentálneho profilu, dosiahnutie súladu so zákonmi a zvýšenie konkurencieschopnosti, respektíve posilnenie postavenia na trhu. Viac ako polovica opýtaných sa súčasne domnieva, že zavedenie EMS prispelo k zvýšeniu ich výsledku hospodárenia. Významné prekážky pri zavádzaní systémov podniky vidia v nedostatku praktických návodov, nedostatku času

a vo vysokých nárokoch na dokumentáciu. Zo strany štátu by respondenti so zavedeným EMS uvítali predovšetkým zníženie daňového zaťaženia a finančnú podporu na udržiavanie systému.

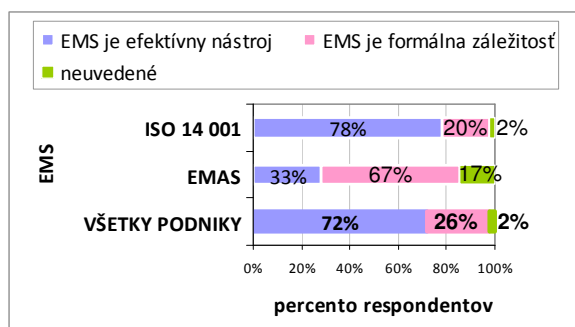
Obr. 5. Hlavné motívy pre zavedenie EMS

Viac ako polovica respondentov sa vyjadrila, že ich obchodní partneri berú zavedený EMS ako výhodu. Na druhej strane možno konštatovať, že aj samotné podniky vyžadujú od svojich partnerov šetrný prístup k životnému prostrediu. Z výsledkov výskumu ďalej vyplýva, že s rastúcou veľkosťou podniku, rastie aj % respondentov, ktorí pri výbere obchodných partnerov zohľadňujú prístup k ochrane životného prostredia. Približne $\frac{1}{3}$ opýtaných podnikov využíva aj ďalšie nástroje proaktívnej environmentálnej politiky. V podnikovej praxi sú najrozšírenejšie čistejšia produkcia a environmentálny reporting.

Obr. 6. Informovanosť o EMAS

Výskum tiež poukázal na negatívnu skutočnosť, že viac ako polovica podnikov nie je informovaná o možnosti zapojenia sa do Schémy EMAS. Tak isto iba polovica respondentov je informovaná o rozdieloch medzi systémom EMS zavedeným podľa medzinárodnej normy ISO 14001 a systémom EMS zavedeným podľa európskej Schémy EMAS.

Obr. 7. Význam EMS z pohľadu podnikov

87% organizácií má systém EMS zavedený ako súčasť integrovaného manažérskeho systému. Po skúsenostiach so zavedeným EMS väčšina organizácií by sa opäť rozhodla pre jeho zavedenie. Pozitívne je tiež zistenie, že 72% podnikov považuje systém EMS za významný a efektívny nástroj ochrany životného prostredia.

SWOT ANALÝZA UPLATŇOVANIA EMS NA SLOVENSKU

Silné stránky implementácie systému EMS majú priamu väzbu na zabezpečenie environmentálnej ochrany. Patrí sem systematický prístup k ochrane životného prostredia, prepojenie problémov environmentálneho charakteru, pravidelné monitorovanie procesov znečisťujúcich životné prostredie a preverovanie dodržiavania zákonov a zásad udržateľného rozvoja. Naopak k slabým stránkam systému patria najmä vysoké náklady nie len na zavedenie, ale tiež udržiavanie EMS a s tým súvisiaci nedostatok potrebných finančných prostriedkov, zvlášť u malých a stredných podnikov. Nevýhodou pre podniky sú i náročné požiadavky kladené na systémovú dokumentáciu a celkovo zdĺhavý proces implementácie systému environmentálneho riadenia.

Na druhej strane zavedenie systému EMS ponúka podnikom mnohé príležitosti. Medzi inými skvalitnenie celkového riadenia, sprehľadnenie činností v oblasti ochrany životného prostredia, budovanie pozitívneho environmentálneho profilu, zvýšenie konkurencieschopnosti na domácich i zahraničných trhoch, dôsledné dodržiavanie zákonov, úsporu energií, materiálov, a následne zníženie podnikových nákladov. Organizácia s implementovaným EMS súčasne prispieva k zvyšovaniu environmentálneho povedomia širokej verejnosti a zefektívňuje svoju komunikáciu so všetkými zainteresovanými stranami, od obchodných partnerov, cez štátne orgány, až po samotných zákazníkov. Z ohrození významného charakteru možno spomenúť spočiatku prevyšujúce náklady nad prínosmi a v našich podmienkach nedostatočnú angažovanosť štátnych orgánov, s čím úzko súvisí pretrvávajúci nedostatok informácií o podporných nástrojoch na financovanie z iných než vlastných zdrojov podniku.

ZÁVER

Riadenie a ochrana životného prostredia prešli zdĺhavým vývojom od riešení tzv. „end of pipe“ cez celosvetové koordinovanie aktivít až k systémovému riešeniu aplikáciou environmentálnych manažérskych systémov podľa ISO štandardov a nariadení EÚ. Podniková sféra na Slovensku je taktiež nútená reagovať na tieto trendy. Dôkazom toho je aj stále rastúci počet podnikov so zavedeným systémom environmentálneho manažérstva. Avšak spokojnosť so súčasným stavom by nebola na mieste. Nie len organizácie, ktoré majú implementovaný systém environmentálneho manažérstva ale aj tie, ktoré tento systém zavedený nemajú, majú totiž záväzok voči životnému prostrediu. Avšak bez vhodnej informačnej kampane, ktorá by zvýšila environmentálne povedomie podnikovej sféry a vybudovania radu nástrojov na zvýšenie motivácie podnikov realizovať aktivity

v oblasti ochrany životného prostredia, nie je možné reálne očakávať zvyšovanie záujmu o aplikáciu systémov environmentálneho manažérstva alebo menej formálnych nástrojov prioritne určených na zlepšovanie environmentálneho správania.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- [1] BEDNÁROVÁ, L. 2008. Ekonomická efektívnosť environmentálneho manažérstva : Environmentálne účtovníctvo. Prešov : FM PU, 2008. ISBN 978-80-8068-733-5.
- [2] HUDÁKOVÁ, Z. 2010. Analýza možností zavádzania systémov environmentálneho manažérstva na Slovensku : Diplomová práca. Prešov : FM PU, 2010. s. 80.
- [3] HUTTMANOVÁ, E. – SYNČÁKOVÁ, L. 2009. Dimensions for evaluation of sustainable development and human development. Hradecké ekonomické dny 2009. In: Ekonomický rozvoj a management regionu (sborník příspěvku). Hradec Králové : Gaudeamus, 2009. s. 204 – 211. ISBN 978-80-7041-455-2.
- [4] LAČNÝ, M. – PLATKOVÁ - OLEJÁROVÁ, G. 2010. Podnikateľská etika. Prešovská univerzita, Prešov 2010. 82 s. ISBN 978-80-555-0167-3.
- [5] MAJERNÍK, M. – CHOVANCOVÁ, J. – HODOLIČ, J. 2009. Environmentálne manažérske systémy. Skalica : Stredoeurópska vysoká škola, 2009. s. 160. ISBN 978-80-89391.
- [6] MAJERNÍK, M. – CHOVANCOVÁ, J. 2008. Systémy, formy a nástroje environmentálneho manažérstva využiteľné v malých a stredných podnikoch. In: Životné prostredie. 2008. s. 124. ISSN 0044-4863.
- [7] RUSKO, M. 2007. Implementation of EMS in Slovak industry. In: Experiences of enterprises with using particulat voluntary tools. Planeta, 2/2007. Praha : Ministry of environment, 2007. ISSN 1801-6898.
- [8] RUSKO, M. – PIATRIK, M. – KOTOVICOVÁ, J. 2004. Environmentálne manažérstvo. Žilina : STRIX, n.r., 2004.
- [9] TEJ, J. 2008. Regionálny manažment - strategická forma partnerstva pri dosahovaní vyššej regionálnej konkurencieschopnosti. In: Konkurencieschopnosť a regionálny rozvoj. - Košice : Technická univerzita v Košiciach, Ekonomická fakulta, 2008. - ISBN 978-80-553-0111-2. - s. 149-171.

ADRESA AUTOROV:

Ing. Jana CHOVANCOVÁ, PhD., Katedra manažmentu, Fakulta manažmentu, Prešovská univerzita v Prešove, Ul. 17. novembra, 08001 Prešov, e-mail: jchovancova@unipo.sk

Mgr. Zdenka HUDÁKOVÁ, Fakulta manažmentu, Prešovská univerzita v Prešove, Ul. 17. novembra, 08001 Prešov, e-mail: zdenka-hudakova@hotmail.com

RECENZENT:

Doc. Juraj TEJ, PhD., Katedra manažmentu, Fakulta manažmentu, Prešovská univerzita v Prešove, Ul. 17. novembra, 08001 Prešov, e-mail: tej@unipo.sk